

that before privatization, criminal law had broad support for

Abstract

Today, the use of criminal law functions by governments to support privatization (government economic liberalization) and private sector activities for economic development has become inevitable. In this descriptive study and using library resources, the nature and characteristics of economic crimes, the relationship between criminal law and economics, the positive involvement of criminal law in privatization and economic development and the negative involvement of criminal law in economic development and privatization were investigated. . Studies show that before privatization, criminal law had broad support for the state economy compared to the private and cooperative sectors. It indicates the lack of use of the capacities of modern criminal law. Therefore, the use of tools and capacities of criminal and extra-criminal law has been the source of valuable effects in preventing balancing the market order, protecting investors, preventing hoarding, decriminalization, impunity and reducing the costs of the criminal justice system. Today, policymakers of the criminal justice system have come to the conclusion that the design and implementation of effective criminal policy is not possible except by calculating all its dimensions and angles. Especially in developed or developing countries, in order to promote economic development, all programs and policies, including criminal and prevention, are evaluated. So that economic plans do not find conflict

<https://dx.doi.org/10.30510/psi.2022.307424.2397>

کارکرد حقوق کیفری در توسعه اقتصادی با تاکید بر خصوصی سازی

حسین جلالی^۱

تاریخ دریافت: ۱۴۰۱/۳/۵

امیر حسین رهگشا(نویسنده مسئول)^۲

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۱/۰۶/۰۳

امیر پاک نهاد^۳

چکیده

امروزه به کارگیری دولت‌ها از کارکردهای حقوق کیفری برای حمایت از خصوصی سازی (آزادسازی اقتصادی دولتی) و فعالیت‌های بخش خصوصی با هدف توسعه اقتصادی امری اجتناب ناپذیر شده است. در این پژوهش به روش توصیفی و استفاده از منابع کتابخانه‌ای به بررسی ماهیت و ویژگی‌های جرایم اقتصادی، تبیین رابطه حقوق کیفری و اقتصاد، دخالت مثبت حقوق کیفری در خصوصی سازی و توسعه اقتصادی و دخالت منفی حقوق کیفری در توسعه اقتصادی و خصوصی سازی پرداخته شد. مطالعات نشان می‌دهد حقوق کیفری تا قبل از خصوصی سازی حمایت وسیعی از اقتصاد دولتی در مقایسه با بخش خصوصی و تعاونی داشته و در فرآیند خصوصی سازی، وجود خلأهای تعاونی، انحراف از ماهیت خصوصی سازی واقعی، همگام نشدن توسعه اقتصادی با توسعه نظام خصوصی و کیفری بیان گر عدم بهره‌گیری از ظرفیت‌های حقوق کیفری مدرن می‌باشد. بنابراین استفاده از ابزارها و ظرفیت‌های حقوق کیفری و فراقیفری منشاء آثار ارزشمندی در جلوگیری از تعادل بخش به نظم بازار، حمایت از سرمایه‌گذاران، جلوگیری از احتکار، جرم زدایی، کیفرزدایی و کاهش هزینه‌های نظام عدالت کیفری شده است. امروزه سیاست‌گذاران نظام عدالت کیفری به این نتیجه رسیده‌اند که طراحی و اجرای سیاست جنایی کارآمد جز از طریق محاسبه همه ابعاد و زوایای آن امکان پذیر نیست. به ویژه در کشورهای توسعه یافته یا در حال توسعه به منظور ارتقای توسعه اقتصادی، تمامی برنامه‌ها و سیاست‌ها، اعم از کیفری و پیشگیری ارزیابی می‌شوند. تا برنامه‌های اقتصادی تعارضی پیدا نکند

کلمات کلیدی: حقوق کیفری، توسعه اقتصادی، خصوصی سازی

^۱ دانشجوی دکتری، گروه جزا و جرم شناسی، دانشگاه آزاد اسلامی، شیراز، ایران.

^۲ استادیار، گروه جزا و جرم شناسی، دانشگاه آزاد اسلامی، شیراز، ایران.

^۳ استادیار، گروه جزا و جرم شناسی، دانشگاه آزاد اسلامی، شیراز، ایران

از آنجا که رشد اقتصادی ضعیف منجر به سطح بالای فقر اجتماعی می‌شود و از طرف دیگر با توجه به اینکه فقر عامل اصلی جرم است، پس توسعه اقتصادی ضعیف با میزان بالای جرم همراه است. رکود اقتصادی منجر به افزایش نابرابری در توزیع درآمد و در نتیجه افزایش جرم در جامعه شده است و میزان بالای جرائم باعث کاهش امنیت و بازده سرمایه گذاری می‌شود.^۱ اگر عدم امنیت و جرم در اقتصاد زیاد باشد، سرمایه گذاران احساس خطر می‌کنند و از سرمایه گذاری خودداری می‌کنند. به طور کلی می‌توان گفت ناشناس بودن می‌تواند به رشد اقتصادی آسیب برساند. جرائم در اقتصاد هم بر بازده سرمایه گذاری‌های خصوصی و هم در دولت تأثیر می‌گذارد.^۲ سطح بالای جرم باعث می‌شود دولت برای ایجاد امنیت و نظم عمومی، منابع عمومی مانند زندان، پلیس و دادگاه ایجاد کند. این امر باعث می‌شود که سرمایه گذاری تولید به منظور ایجاد امنیت و توقف رشد اقتصادی و اتلاف نیروی کار زندانیان در زندان و سرمایه‌ای که دولت برای آموزش و بهره‌وری نیروی کار هزینه کند در ایجاد امنیت هزینه می‌کند.^۳

ضروری است در اینجا متذکر شویم که توسعه، پیشینه‌ای اجتماعی دارد که حاکی از رابطه عمیق و دیرینه آن با علم حقوق است. این واژه از قرن هشتم هجری (۱۴ میلادی)، برای توضیح برخی پدیده‌های اجتماعی به کار رفته است. لیکن استفاده وسیع از این واژه، به عنوان چارچوبی تحلیلی برای درک پیشرفت جوامع انسانی، به بعد از جنگ جهانی دوم و به دهه‌های ۱۹۵۰ و ۱۹۶۰ مربوط می‌شود. در آن موقع، این واژه مترادف با نوسازی، رشد، صنعتی شدن و برای تغییرات و اصطلاحات مشابه بکار می‌رفت.^۴ بطور کلی توسعه، فرآیند رادیکال و اغلب متلاطم است و اگر قرار باشد توسعه موفقیت آمیز باشد، باید ساختارهای بنیادین حیات اقتصادی و اجتماعی را دگرگون سازد و از این رهگذر منافع سیاسی را جدیدی به وجود می‌آورد و با منافع سیاسی مستقر به چالش برمی‌خیزد.^۵ اولین تلاش‌ها، به عنوان «اولین حقوق و جنبش توسعه در نظر گرفته شد»^۶ که تحت تأثیر تئوری مدرن شده، قرار گرفت که در دهه‌های ۱۹۵۰ و ۱۹۶۰، توسط محققانی مانند والت روستو پیشرفت کرد. وی معتقد بود مدرن شدن یا توسعه یافتن کشورهای جهان سوم به وسیله انتشار سرمایه، اصول حقوقی و ارزش‌هایی از کشورهای جهان اول اتفاق می‌افتد.^۷

1. Kumar, S. Crime and Economic Growth: Evidence from India. MPRA , 48794, (2013).

2. Sandler, T. a. (2008). Economic Consequences of Terrorism in Developed and Developing Countries: an Overview, in P. Terrorism, economic development and political openness. Cambridge Kiefer and N. Layza (Eds.) , Cambridge University Press.

3. حسینی نژاد، سید مرتضی، ۱۳۸۴. بررسی علل اقتصادی جرم در ایران با استفاده از یک مدل داده‌های تلفیقی مورد سرقت. مجله برنامه و بودجه، سال ۱۰، شماره ۶، ۸۲.

4. فرهنگی، علی اکبر، ارتباط توسعه در جهان سوم، نشر رسا، دی ۱۳۹۵، ص ۲۶.

4. Leftwich, 2000:274

6. Trubek, 1972:74

7. David & Trebilcock, 1980:7.

در تحلیل اقتصادی حقوق کیفری، ضمانت اجراها (زندان، شلاق، جزای نقدی و غیره) به عنوان بهای ضمنی جرایم در نظر گرفته می‌شود.^۱ ارزیابی هزینه‌های جرم، موجب کارآمدی بودجه در سیاست جنایی کشورها شده و سیاست گذاران را نسبت به تأثیرات منفی جرم بر زندگی اجتماعی و منافی که در قبال کاهش جرم عاید جامعه می‌شود آگاه می‌نماید.^۲ طرفداران تحلیل اقتصادی حقوق کیفری، برای توجیه ارزیابی هزینه‌های جرم دلایلی را ارائه می‌کنند. نخست اینکه هزینه‌های جرم با میزان جرایم ارتباط تنگاتنگی دارند. بدین معنا که هر چه میزان جرایم بیشتر (یا کمتر باشد). میزان هزینه‌های آن نیز به همان نسبت افزایش یا کاهش خواهد داشت. بنابراین، ارزیابی هزینه‌های جرم، معضل بزه کاری را در اولویت‌های اصلی جامعه قرار می‌دهد که مستلزم توجه خاص جامعه است. ثانیاً، ارزیابی هزینه‌های جرم به جرم شناسان کمک می‌کند تا میزان شدت و درجه اهمیت هر یک از جرایم را با توجه به میزان آسیب و خسارت ناشی از آن تعیین کنند. در نتیجه، زمینه‌های واکنش کارآمد نسبت به جرایم از طریق انطباق هزینه‌های نتایج واکنش بر هزینه‌های جرم فراهم می‌شود.

هدف حقوق کیفری کاهش هزینه‌های اجتماعی جرم (هزینه‌های ناشی از جرم و پیشگیری از آن) و یافتن پاسخ این پرسش است که مجازات از لحاظ اقتصادی چه نفعی برای جامعه دارد.^۳ در تحلیل اقتصادی حقوق کیفری، افراد جامعه محاسبه گر و عاقل فرض می‌شوند. بنابراین، بزه کاران قبل از اقدام به ارتکاب جرم، هزینه‌های احتمالی بزه کاری (احتمال کشف جرم و مجازات در انتظار) را با منافع احتمالی مورد سنجش قرار می‌دهند. در نتیجه بالا بودن هزینه‌ها در مقابل سود حاصله، بزه کار را از ارتکاب جرم باز خواهد داشت.^۴ بنابراین، افراد اولویت‌های مشخص و منظمی دارند و با در نظر گرفتن محدودیت‌های موجود (از حیث درآمد، وقت و منابع) در پی افزایش نتایج ناشی از این اولویت‌ها هستند.^۵ بر اساس مطالب ذکر شده هدف از پژوهش حاضر این است که به روش توصیفی و تحلیلی و استفاده از منابع کتابخانه‌ای به بررسی کارکرد حقوق کیفری در توسعه اقتصادی با تاکید بر خصوصی سازی پرداخته شود.

مبانی نظری پژوهش

1. Miceli, 2008:2.

2. Brand & Price, 2000:1.

۳. بادینی، حسن، عباسی، سمیه، ۱۳۹۷. بررسی کارایی مسئولیت محض از دیدگاه تحلیل اقتصادی حقوق. دو فصل نامه علمی حقوق تطبیقی - علمی، پژوهشی، جلد ۱۴، دوره ۵، شماره ۱، ص ۱۰۴.

4. Becker, 1968:176.

۵. بابایی، محمدعلی، انصاری، اسماعیل، ۱۳۹۴-۱۳۹۱. تحلیل هزینه های جرم، مجله نامه مفید، ص ۸۲.

حقوق کیفری در زمان ماقبل مدرن و صنعتی شدن در مورد موضوعات مهمی از قبیل جرم و مجازات بدون اصول منطقی سال هاست که بر جوامع سایه افکنده و از ساختار گسترده‌ای برخوردار است. این سیستم عدالت کیفری با دین، اخلاق و آداب و رسوم جامعه ارتباط نزدیکی داشت و دامنه جنایت در این جوامع را گسترش می‌داد. بدون شک، این سیستم خاص جرم انگاری، نوع خاصی از نظام کیفری بود که مجازات بیش از حد آن یک ویژگی برجسته بود.^۱ در سیستم عدالت کیفری در جوامع سنتی و در دوره قبل از صنعتی شدن در گذشته، جرم و جنایت بیش از آنچه امروزه با اخلاق پیوند داشته است. از قوانین جزایی اغلب برای مطالعه معیارهای اخلاقی خاصی استفاده می‌شد. در جوامع ابتدایی قانون کیفری همان قانون شرع است. فجیع‌ترین جنایات آنهاست هستند که دستورات شرعی را نقض می‌کند. جرایمی که در دوره‌های بعدی تکامل اجتماعی به عنوان جرائم جدید (مانند قتل) در جوامع ساده کم‌تر بودند.^۲

ماهیت و ویژگی‌های جرایم اقتصادی

از نظر حقوقی جرایم اقتصادی جرایمی هستند که با انگیزه اقتصادی ارتکاب پیدا کرده و دارای ماهیت اقتصادی هستند.^۳ جرایم اقتصادی به دسته‌ای از رفتارهای غیرقانونی گفته می‌شود که موضوع آنها امنیت اقتصادی در سطح کلان است. بدین ترتیب جدا از موضوع جرایم اقتصادی که مبهم و موسع است، تنها ویژگی برجسته جرایم اقتصادی که بتوان آن‌ها را از دیگر جرایم باز شناخت، کلان بودنشان است.^۴ «فساد مالی و اقتصادی را کلیه رفتارها و سوء رفتارهایی که موجب اختلال در نظام اقتصادی یا عملکرد بهینه مراکز اقتصادی در مقیاس‌های مختلف از واحدهای کوچک گرفته تا اختلال در اقتصاد کشور می‌شود» می‌داند.^۵ جرایم اقتصادی جرایمی هستند که با قوانین و مقررات جنایی و اقتصادی که وجوه مختلف فعالیت‌های اقتصادی را تنظیم می‌نماید در تعارض هستند و در نهایت مصلحت عامه را با خطر مواجه می‌سازد.^۶ از نگاه دیگر جرایم اقتصادی جرایمی است که با انگیزه مادی و با ماهیت فعالیت اقتصادی یعنی فعالیت‌های مالی و پولی، داد و ستد داخلی و خارجی، استفاده از منابع بدون مجوز، رشوه ستانی، کمیسیون‌گیری، اعطای تسهیلات غیرقانونی به نفع خود یا دیگران صورت می‌گیرد.

ویژگی خاص جرایم اقتصادی کشف پایین آن است که در واقع رقم سیاه این جرم در مقایسه با سایر جرایم بیشتر است. بیشتر این جرایم تعدی به یک فرد در معنای سنتی آن نیست که انگیزه‌ای برای کشف و گزارش آن

۱. آشوری، محمد؛ میرزایی، اسدالله؛ ۱۳۹۲. حقوق کیفری و توسعه اقتصادی-صنعتی. حقوق و سیاست، شماره ۲۰، ۶۹.

۲. گیدنز، آنتونی، دور کم، ۱۳۸۸. (یوسف، ابادری، مترجم) انتشارات خوارزمی، چاپ دوم، ۲۲.

۳. کوشا، جعفر، ۱۳۹۶، مقاله سیاست جنایی در جرایم اقتصادی، مجله دانش حقوق و ماهیت، ص ۵.

۴. نورزاد، مجتبی، ۱۳۸۹، کتاب جرایم اقتصادی در حقوق کیفری ایران، نشر جنگل، ص ۴۵.

۵. عباس زادگان، ۱۳۸۳، مقاله جرایم اقتصادی در مبارزه با مطبوعات (نقش رسانه‌ها)، ص ۱۳۸.

۶. عشموی، محمد، سعدالدین، مروی بر جرایم اقتصادی کشورهای عربی، انتشارات کارآگاه، ۱۳۸۶، ص ۱۷.

باشد. حقیقت این است که جرم اقتصادی در ردیف فعالیت‌های به ظاهر قانونی قرار دارد و سهم اندکی از کشف به خود اختصاص داده است.^۱ در خصوص ویژگی‌های جرایم اقتصادی نیز اتفاق نظر وجود ندارد ولی با بررسی برخی مصادیق و نیز با پالایش و مقابله برخی نظرات می‌توان به چند ویژگی کلی در اینجا اشاره کرد.

اول: جرم باید ناشی از یک فعالیت مالی و اقتصادی هر چند غیرمنسجم و غیررسمی و به مناسبت آن فعالیت یا در حین آن باشد، اعم از اینکه مرتکب شخص حقیقی یا حقوقی باشد.^۲

دوم: کلان بودن جرم اقتصادی را مهم‌ترین ویژگی این دسته از جرایم برشمرده و همین ویژگی جرایم اقتصادی را سبب تمایز این حوزه مطالعاتی حقوق کیفری از جرایم مالی می‌دانند.^۳ و برخی دیگر نیز به نوعی با تاکید بر این ویژگی، این دسته از جرایم را از جرایم علیه اموال متمایز می‌سازند. تاکید بر کلان بودن جرم اقتصادی موجب خروج برخی از جرایم مشکوکی می‌گردد که گاه جزء جرایم اقتصادی محسوب می‌گردد ولی لزوماً همه اموال موضوع جرم اقتصادی نیستند.

سوم: مقید بودن نیز یکی از ویژگی‌های مشترک تمام جرایم اقتصادی است. جرایم مقید جرایمی هستند که رفتار مرتکب باید نتیجه خاصی را ایجاد نماید تا مشمول واکنش کیفری گردد. در جرم اقتصادی نیز حسب مورد باید نتایج خاصی حاصل شود. در برخی مصادیق جرم اقتصادی، مال یا منافع یا امتیازات مالی تحصیل می‌گردد (مانند اختلاس) و در برخی رفتارهای دیگر اختلال اقتصادی نتیجه مجرمانه است (مانند احتکار) و ...

چهارم: عدم توسل به خشونت فیزیکی، در این جرایم، ابزار جرم به شکل سنتی وجود ندارد. جرم اقتصادی با نوعی فرصت طلبی مجرمانه ملازمه دارد. این فرصت طلبی ارتباط تنگاتنگی با درجه هوش و صلاحیت حرفه‌ای و شغلی مرتکبان و میزان اعتماد افراد به آنها دارد.^۴

رابطه جرم اقتصادی با جرایم تجاری عموم و خصوصاً من وجه است و در پاره‌ای موارد می‌توان گفت جرایم تجاری بخشی از جرایم اقتصادی است و نه همه آنها. جرایم مربوط به بورس می‌تواند مصداق این گونه جرایم باشد که اگر در سطح وسیعی به بازار بورس تأثیر گذاشته و معاملات بورسی را مختل نماید تحت عنوان جرم اقتصادی قابل شناسایی است. ویژگی‌ها و آثار جرم اقتصادی دارای مفهومی گسترده‌تر از جرایم کسب و کار است. و همین سردرگمی موجب شده تا جرایم اقتصادی ویژگی‌هایی به این شرح داشته باشد: ۱- در قالب تجارت و فعالیت‌های مرحله‌ای به طور عمده عاملان به دنبال سود هستند. ۲- به صورت مجموعه یا سیستم

۱. بیابانی، غلامحسین، جرایم اقتصادی، جرمی آمیخته با فساد، پاییز ۹۱- سال پنجم- شماره ۲۰، ص ۷۸.

۲. دادخدایی، لیداء، مفهوم جرم اقتصادی و تحولات آن، فصل نامه تعالی حقوق، سال دوم، شماره ۶۰، ۸۹، ص ۴۵.

۳. نوزاد، مجتبی، جرایم اقتصادی در حقوق کیفری ایران، چاپ اول، سال ۱۳۸۹، نشر جنگل، ص ۲۵۱.

۴. نجفی ایرندآبادی، علی حسین، تقریرات درس جرم شناسی، درآمدی بر جرم شناسی بزهکاری اقتصادی و حقوق کیفری اقتصادی، نشر نوین برتر، ص ۲۶.

منسجم و سازمان یافته رفتار می‌کنند. ۳- باید با استفاده از فعالیت‌های تجاری، صنعتی، فنی، قانون و حرفه‌ای صورت می‌گیرد. ۴- مرتکبین به طور کلی و نه الزاماً از یک موقعیت یا قدرت اجتماعی و یا سیاسی و یا هر دو برخوردارند.

تبیین رابطه حقوق کیفری و اقتصاد

موضوع اساسی در حوزه اقتصاد حداکثر شدن رضایت و مطلوبیت انسان هاست، در اقتصاد تلاش می‌شود با توجه به کمبود کالا و ابزار تولید و نیازهای نامحدود بشری کالاها و تولیدات تخصیص بهینه یابند. از سویی دیگر قوانین حقوقی تأثیر جدی بر چگونگی استفاده از منابع محدود جامعه دارد. هر اندازه نظام حقوقی کارآمدتر باشند می‌تواند تأثیر بیشتری بر توسعه و پیشرفت اقتصادی داشته باشد به همین دلیل قوانین باید به گونه‌ای تنظیم شود که تعادل مناسبی بین ارزش‌های ذهنی جامعه و پیامدهای اقتصادی ناشی از تحمیل مقررات به بنگاه‌ها و افراد حفظ شود. بدیهی است که این ایجاد تعادل، وظیفه‌ای بر دوش حکمرانان (قانون گذاران، مجریان و دستگاه قضایی) هر کشور است. بسته به اینکه نگارش هر دولتی به مقوله اقتصاد چه باشد، تنضیمات حقوقی مربوط به حوزه اقتصاد در آن کشور متفاوت خواهد بود. به این ترتیب بخشی اولویت را به افزایش نقش دولت و اختصاص بخش بالاتری از اعمال تصدی به حاکمیت می‌باشند و گروهی دیگر اقتصاد باز و افزایش نقش بخش خصوصی را خواستار هستند. امروزه در اکثر جوامع که از لحاظ اقتصادی از رفاه مناسب اقتصاد و ساختار اقتصادی سالمی برخوردارند با ایجاد تعادل میان این دو بخش، نظامی مختلط را در حوزه اقتصاد ایجاد نموده اند.

کشور ایران که چندسالی است روند خصوصی سازی را شروع کرده است، و در دوران گذار قرار دارد و لذا مدیریت صحیح در زمینه‌های مختلف اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی و سیاسی از ضروریات این دوره است. لذا باید در نحوه خصوصی سازی و واگذاری اموال و سهام دولتی به بخش خصوصی نهایت دقت را اعمال نمایند تا اموال دولتی با ثمن بخش و تحت نفوذ و رانت افراد سودجو به تاراج نرود. بنابراین، یکی از بایسته‌های مهم در فرایند خصوصی سازی، نحوه صحیح قیمت گذاری و واگذاری اموال دولتی است که عدم رعایت این امر باعث ورود زیان‌های فراوان به نظام اقتصادی می‌گردد. به همین دلیل است که در بسیاری از کشورهای در حال توسعه، کارکرد ضعیف یا نامتناسب خصوصی سازی باعث سودجویی برخی افراد از راه تغییر قیمت‌ها و انتقال انحصار از بخش دولتی به بخش خصوصی شده است. بنابراین، باید دقت داشت که گاهی خود خصوصی سازی ممکن است منجر به ایجاد جرایم شرکتی گردد که البته با اتخاذ تدابیر مناسب می‌توان از آن‌ها پیشگیری نمود. به عنوان نمونه ممکن است حذف تشریفات مربوط به اخذ مجوز از ده مورد به یکی، در شرایطی باعث افزایش مبلغ رشوه گردد. در همین راستا، قانون گذار جمهوری اسلامی ایران در ماده ۱۵ قانون برنامه سوم توسعه، تشکیل سازمان خصوصی سازی را پیش بینی کرده که وکالت و واگذاری شرکت هایی که مورد تصویب قرار گرفته‌اند را

برعهده دارد. در همین راستا، برخی اقتصاددانان معتقدند که اگر خصوصی سازی همراه با اصلاح ساختارهای دیگر و به روش صحیح صورت نگیرد، در این صورت با فرایند «خصوصی ساختن خصوصی شده ها» مواجه خواهیم شد. یعنی مافیاهای خصوصی جایگزین دیوان سالاران دولتی خواهند شد که رفتاری به مراتب آزمندانه تر از دیوان سالاران خواهند داشت و کارایی کل اقتصاد را کاهش می دهند. بنابراین باید از تجربه کشورهای توسعه یافته و صنعتی که این دوران را سپری کرده اند استفاده نمود تا دچار فساد مالی عظیم تر نشویم.

دخالت مثبت حقوق کیفری در خصوصی سازی و توسعه اقتصادی

خصوصی سازی یکی از ابزارهای سیاست رقابتی است که به وسیله آن سهم دولت از تصدی گری و مدیریت امور تولیدی در مقابل بخش خصوصی کاهش می یابد. به همین جهت می توان آن را در زمره اقدامات کنشی دانست که از طریق اصلاح ساختارهای موجود در پی حمایت از ارزش های تعیین شده (رقابت) و پیش گیری از نقض آن می باشد.^۱

خصوصی سازی با توجه به ویژگی های خاص هر کشور تعریف می شود، بنابراین آن اهداف در یک کشور تا حدودی با کشور دیگر متفاوت است. از مهمترین اهداف خصوصی سازی که در بسیاری از کشورها دنیا وجود دارد می توان به افزایش درآمد دولت، ارتقاء عملکرد اقتصادی، کاهش دخالت دولت در اقتصاد، گسترش مالکیت سهام، فراهم آوردن شرایط برای شکل گیری رقابت اشاره کرد. مدیریت سازمان های دولتی به سفارش بازار استناد می کنند. علاوه بر موارد فوق، اهداف خصوصی سازی در کشور ما همان اهداف مندرج در سیاست های ابلاغی مقام معظم رهبری است. در کنار این اهداف، خصوصی سازی می تواند منجر به توانمندسازی بخش های خصوصی و تعاونی در اقتصاد کشور و حمایت از آنها برای رقابت در بازارهای بین المللی شود. علاوه بر این، آماده سازی بنگاه های داخلی برای رعایت هوشمندانه قوانین تجارت جهانی و همچنین توسعه و ارتقاء استانداردهای ملی و هماهنگی سیستم های ارزیابی کیفیت با استانداردهای بین المللی می تواند از دیگر نتایج مهم خصوصی سازی باشد.

قانونگذار برای حمایت کیفری از خصوصی سازی و فعالیت های اقتصادی علاوه بر جرم انگاری رفتارهای خاص و اخلال در نظم اقتصادی، از روش های تعقیب، رسیدگی و مجازات این جرائم بهره می گیرد که در این باره قانونگذار ایران در فاصله دو سال دو قانون در این خصوص تصویب کرده است. ماده (۱۹) قانون اجرای سیاست های کلی اصل ۴۴ قانون اساسی و آیین نامه اجرایی، روشهای واگذاری موضوع این ماده را بیان می نماید. هیأت واگذاری مجاز است حسب شرایط متناسب با مفاد این ماده از تمام روش های ممکن برای واگذاری بنگاه ها و مالکیت (اجاره به شرط تملیک، فروش تمام یا بخشی از سهام و واگذاری اموال) و واگذاری مدیریت (اجاره،

^۱ Lazerges, C. An Introduction to Criminal Policy. Tehran: Mizan Publisher. (in Persian), 254. (2003).

پیمانکاری عمومی و پیمان مدیریت)، تجزیه، واگذاری، انحلال و ادغام شرکت‌ها حسب مورد استفاده نماید، اما در حال حاضر واگذاری شرکت‌ها در کشور عمدتاً به صورت واگذاری مالکیت از طریق فروش کل سهام یا بخشی از سهام شرکت‌های دولتی و وابسته به دولت به بخش‌های غیردولتی از روش‌های بورس، فرابورس، مزایده و مذاکره و به یکی از سه طریق تدریجی، بلوکی و ترجیحی انجام میشود.^۱

قانون بازار اوراق بهادار مصوب آذر ۱۳۸۴ مجلس شورای اسلامی است. بازار اوراق بهادار مهم‌ترین جلوه خصوصی‌سازی و فعالیت‌های اقتصادی در قالب شرکت‌های غیردولتی است که در آن اشخاص به فعالیت و رقابت با یکدیگر می‌پردازند و از رهگذر آن رونق اقتصادی در جامعه به وجود آمده، پیشرفت و توسعه در سایه اعتماد و عدالت حاصل می‌شود. در واقع، قانون‌گذار با تصویب این ماده به چند صورت خواسته است از خصوصی‌سازی و حقوق سرمایه‌گذاران حمایت کیفی کند.^۲

۱. حمایت کیفی از سرمایه‌گذاری داخلی

پدیده قاچاق کالا یا تجارت زیرزمینی یکی از موضوعاتی است که به شکل غیرمستقیم می‌تواند بر سرمایه‌گذاری ملی کشور تأثیر منفی داشته باشد و با ورود کالاهای قاچاق (با قیمت پایین) تولید ملی ضربه می‌خورد و تقاضای برای محصولات داخلی کاهش می‌یابد و به دنبال خود کاهش سودآوری و نهایتاً کاهش سرمایه‌گذاری را در بخش تولید داخلی موجب می‌گردد. کاهش سرمایه‌گذاری نیز باعث کاهش اشتغال می‌شود و نرخ بیکاری را افزایش خواهد داد. با افزایش بیکاری بر بحران اجتماعی و جرایم افزوده می‌شود و عملاً رشد سرمایه‌گذاری داخلی در کشور با مخاطرات جدی مواجه می‌شود. در نتیجه مبارزه با این پدیده شوم، نیازمند دخالت نظام کیفری در قلمب جرم انگاری و واکنش‌های کیفری نظامند است.^۳ تصویب قوانین متعدد در سال‌های اخیر بخصوص قانون مبارزه با قاچاق کالا و ارز مصوب ۱۳۹۲ با اصلاحات مصوب ۱۳۹۴/۷/۲۱ نشانه توجه ویژه قانون‌گذار به اهمیت حمایت کیفی از سرمایه‌گذاری و بخش تولید داخلی است. حمایت از بازار سرمایه و بورس اوراق بهادار از دیگر زمینه‌های حمایت از تولید و رشد سرمایه‌گذاری است.

۲. حمایت کیفی از سرمایه‌گذاری خارجی

توسعه بخش خصوصی در بستر اقتصاد ملی بر پایه عوامل متعددی اعم از قوانین زیرساخت‌های گسترده فیزیکی و نهادی، محیط بانبات اقتصادی، توسعه پایدار بازارهای مالی، توسعه بنگاه‌های کوچک و متوسط، جذب سرمایه

۱. جعفری، مجتبی، مطالعه تطبیقی جرایم بورس اوراق بهادار در حقوق جزای ایران و فرانسه. پایاننامه کارشناسی ارشد حقوق جزا و جرم‌شناسی دانشگاه امام صادق (ع)، ۱۸۶، ۱۳۸۶

۲. همان

۳. فصل نامه علمی، پژوهش پژوهش‌های رشد توسعه اقتصادی، سال ششم، شماره بیست و سوم، تابستان ۹۵، محمد دوانگی، ص

گذاری مستقیم خارجی، مقررات بازار کار، توسعه فناوری‌های نوین و آموزشی و یادگیری مستمر استوار است. توسعه اقتصادی در گروه توسعه و بهبود فضای کسب و کار است از الزامات و الویت‌های ضروری دولت و نهادهای مدنی همچون اصناف و تشکل‌ها است. بدون تردید اصلاح و بهبود فضای کسب و کار و شاخص‌های مرتبط در عرصه تجارت جهانی نه تنها گامی مثبت و ارزنده در جهت تقویت مشارکت بخش خصوصی در عرصه اقتصاد و افزایش سطح اشتغال و تولید در کشور محسوب می‌شود بلکه عوامل جذب سرمایه‌گذاران خارجی و تسهیل‌کننده جریان انتقال دانش فنی و منابع پولی و مالی جدید به کشور است. بنابراین حرکت به سمت خصوصی سازی بدون پشتوانه فضای کسب و کار نتایجی خلاف انتظار به بار می‌آورد.

۳. اصل دخالت حداقلی حقوق جزا در حوزه کسب و کار تجارت

اصل حداقل بودن حقوق جزا در قالب عناوینی مانند حقوق جزا به عنوان آخرین وسیله^۱، اصل صرفه جویی کیفری^۲ و نیز اصل حقوق جزا به عنوان آخرین و حداقل وسیله یا چاره^۳ مورد اشاره قرار گرفته است. زمینه ظهور اصل حقوق جزا به عنوان آخرین ابزار یا اصل حداقل حقوق کیفری را می‌توان در ادبیات حقوقی آلمان یافت. آبه گفته موریس، رویکرد مجازات‌ها استحقاقی می‌تواند مطابق با اصل حداقل بودن حقوق جزا، یعنی حداقل مجازات برای یک جرم خاص، تا حد ممکن مجازات حداقل بودن تعیین شود. در این روش، قاضی می‌تواند با در نظر گرفتن مجازات حداقل و حداکثر تعیین شده توسط قاعده تناسب، کمترین مجازات را با توجه به اهداف کیفر دهی حکم صادر کند. در مورد جرائم کم اهمیت، قاعده حداقل قانون کیفری گسترده‌تر خواهد بود، زیرا امکان توسل به طیف گسترده‌ای از پاسخ‌ها نیز وجود دارد.^۵

۴. کاهش فساد اداری و اقتصادی

عوامل زیادی هستند که اهمیت مبارزه با جرایم اقتصادی در کشور را جلوه می‌کند. شرایط رشد اقتصادی کشور، برنامه‌های توسعه، حساسیت افکار عمومی، توسعه فناوری اطلاعات و ارتباطات، تأثیر جرایم اقتصادی بر رقابت و سایر مؤلفه‌های تجاری، حساسیت مقامات عالی رتبه، الزامات سند چشم‌انداز و قوانین برنامه از جمله عوامل هستند که اهمیت مقابله با جرایم اقتصادی را افزایش داده‌اند. و در قوانین فعلی کشور قانون مجازات اخلاک‌گران سیستم اقتصادی کشور، قانون اجرای اصل ۴۹ قانون اساسی، قانون منع پرداخت کمیسیون در معاملات خارجی، قانون تبانی کیفری در معاملات دولت، آیین دادرسی کیفری دیوان محاسبات، قانون تشدید مجازات مرتکبین

¹ Criminal Law as the Last Resort

² Principle of Penal Parsimony

³ Criminal Law as the Last and the Least Resort (criminal law as Ultima Ratio)

⁴ Jarborg, N. Criminalization Last Resort (ultimaratio). *Ohio State Journal of Criminal Law*, PP.521-534 (۲۰۰۴).

ارتشاء و اختلاس (مصوب ۱۳۷۵)، قانون مجازات تشدید شده جعل اسکناس و واردکنندگان، توزیع کنندگان و مصرف کنندگان اسکناس‌های تقلبی، قانون مجازات قاچاقچیان، قانون تعزیرات حکومتی و درنهایت مواد ۵۸۸ به ۵۹۷ قانون مجازات اسلامی (تصویب شده در سال ۱۳۷۵) برخی از قوانینی هستند که شامل جرائم اقتصادی است.^۱

به منظور بهبود وضعیت سلامت اقتصادی، علاوه بر توجه به علل فساد، باید از راه‌های جلوگیری از تحقق آنها نیز استفاده شود و انرژی خود را بر محدود کردن علل مخرب فساد متمرکز کنیم.

در قانون مجازات تبانی در معاملات دولتی مصوب ۱۹ / ۳ / ۴۸ مقرر گردیده که اشخاصی که در معاملات بامناقصه‌ها و مزایده‌ای دولتی یا با یکدیگر تبانی کنند و در نتیجه ضرری متوجه دولت و یا شرکت‌ها و موسسات دولتی و بشود به حبس از یک تا سه سال جزای نقدی به میزان آنچه من غیر حق تحصیل نموده‌اند محکوم می‌شوند. در قانون مجازات اخلاک‌گران در نظام اقتصادی کشور مصوب ۲۸ / ۹ / ۶۹ نیز مقنن اخلال در نظام پولی و ارزی کشور از طریق قاچاق عمده ارز، ضرب سکه قلب یا جعل اسکناس و و اخلال در امر توزیع مایحتاج عمومی و اخلال در نظام تولیدی کشور با اقدام به خارج نمودن میراث فرهنگی و... را با مجازات‌های سنگین که از ۵ سال حبس شروع و تا اعدام را شامل می‌شود، ممنوع نموده است.

۵. حمایت کیفری از حقوق مصرف کنندگان (چرخه مصرف)

حقوق جزا برای حمایت از مصرف کننده نقش مهمی ایفا می‌کند. تعهدات متعددی بر تولیدکنندگان تحمیل می‌شود که دارای ضمانت جزائی هستند مانند تقلب و جعل. این ضمانت جزائی با تهدیدی که همراه دارد به عنوان یک عامل پیش‌گیرنده عمل می‌کند. البته باید توجه داشت که ضمانت جزائی باید با منافعی که قانون حمایت می‌کند سازگار بوده و با تولیدکننده عادلانه برخورد نماید.^۲

۶. تحقق امنیت اقتصادی

امنیت اقتصادی به عنوان اساسی‌ترین و اصلی‌ترین رکن رشد و توسعه یافتگی دو جنبه دارد، اول، امنیت سرمایه گذاری، که در سطح شرکت‌ها و بنگاه‌ها و سایر طرح‌ها و پروژه‌های بزرگ و کوچک ملی مطرح است و باید دولت‌ها به سرمایه‌گذاران داخلی و خارجی اطمینان داده و زمینه اجرای طرح‌ها و فعالیت‌های اقتصادی سود آور و مولدشان را فراهم نمایند تا اشتغال و رشد و توسعه اقتصادی رقم بخورد. دوم، امنیت اشتغال و درآمد، که توده

^۱ خلیلیان، محمد جمال، شاخصهای توسعه اقتصادی از دیدگاه اسلام، انتشارات موسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی (ره)، ۳۰۸،

۱۳۸۴

^۲ رضانی، محمد تقی، حمایت کیفری حقوق مصرف کننده با مطالعه تطبیقی آن با حقوق جای فرانسه. پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه امام صادق، دانشکده معارف اسلامی و حقوق، گروه حقوق، جزا و جرم‌شناسی، ۲۲، ۱۳۷۹

مردم و اقبشار جامعه را شامل می‌شود و باز هم دولت‌ها موظفند با ایجاد قوانین عادلانه از هرگونه ظلم و بهره‌کشی و تعدی و تجاوز کارفرمایان نسبت به کارگران و حقوقشان جلوگیری نمایند تا امنیت شغلی و درآمدی کارگران تأمین شود. به باور اقتصاددانان اسلامی برخلاف مکتب سرمایه داری، امنیت سرمایه گذاری و امنیت اشتغال و درآمد جدا از هم نیستند تا گفته شود که اول امنیت سرمایه گذاری تأمین شود، سپس وقتی توزیع غیر عادلانه و فقر کمر قشر محروم و کم درآمد جامعه را خم نموده و همگان را به ستوه آورد، بحث امنیت اشتغال و درآمد مطرح شود.

دخالته منفی حقوق کیفری در توسعه اقتصادی و خصوصی سازی

موارد زیر از جمله موضوعاتی است که اتخاذ آن در سیاست‌های نظام کیفری موجب اخلال در حوزه کسب کار تجارت می‌شود و در واقع منافات با امنیت سرمایه گذاری و توسعه اقتصادی دارد.

۱- تورم کیفری قوانین

یکی از دلایل تورم کیفری، دخالت دولت در امور و فعالیت‌های اقتصادی است. در این زمینه می‌توان به جرم انگاری بعضی از مصادیق صدور چک پرداخت نشدنی که در گذشته فاقد خصایص کیفری بود، تصویب قوانین متعدد مربوط به تعزیرات حکومتی، قانون تشدید مجازات مرتکبین ارتشاء، اختلاس، کلاهبرداری و... قانون مجازات اخلال گران در نظام اقتصادی اشاره کرد.^۱

تورم قوانین کیفری بر میزان تراکم پرونده‌ها، برخورد با جرائم، چگونگی انجام تحقیقات مقدماتی، سرعت و دقت در رسیدگی، دادرسی و صدور حکم مناسب، تأثیرات منفی بسیار چشمگیری دارد. امروزه صاحب نظران یکی از علل اصلی اطاله دادرسی در محاکم ایران را کثرت قوانین می‌دانند؛ زیرا در امر قضا ابزار کار برای هر قاضی، قانون موضوعه است، هر اندازه ابزار کار دقیق باشد، قاضی را سریع‌تر به سرمنزل مقصود که همان احقاق حق و اجرای عدالت است می‌رساند.^۲

۲- جرم انگاری و کیفرگذاری افراطی

در قلمرو حقوق فعالیت‌های اقتصادی که یکی از عرصه‌های جدید نظریه پردازی در دنیای کنونی می‌باشد نیز قانونگذار همزمان با دو دغدغه روبروست؛ از یک سو، حمایت از سرمایه گذاری نیازمند آن است که قوانین

^۱. شمس ناتری، محمدابراهیم؛ جاهد، محمدعلی، ۱۳۸۷. عوامل و نتایج تورم کیفری و راهکارهای مقابله با آن. فقه و حقوق، ۱۱.

^۲. شمس ناتری، محمدابراهیم؛ جاهد، محمدعلی، ۱۳۸۷. ۱۸.

دست وپاگیر و جرمانگاریهای غیرضروری به کلی از نظام حقوقی برچیده شود تا در پرتو آن سرمایه گذاران با میل و رغبت بیشتری وارد میدان سرمایه گذاری گردند^۱ این ضرب المثل معروف فرانسوی، «وقتی قانون زیاد شد، عدالت گیج می‌شود» گویای همین واقعیت است.

۳- افزایش هزینه‌های نظام عدالت کیفری

جرمانگاری جرائم اقتصادی و خلق جرایم جدید، هزینه‌های پیشگیری از این جرائم اقتصادی را به لحاظ اینکه وصف مجرمانه یافته اند، متوجه نظام قضایی می‌نماید. در خصوص پیشگیری از هر ناهنجاری اجتماعی اعم از جرائم اقتصادی حسب مورد یکی از نهادهای دولتی مسئول می‌باشد که به محض جرم انگاری آن جرم یا عمل که وصف مجرمانه یافته است، تمام یا حداقل بخشی از این مسئولیت بر عهده نظام قضایی گذاشته می‌شود. هرچه تعداد بیشتری از جرائم اقتصادی با توجه توسعه و پیشرفت فناوری جرم انگاری گردد، سهم نظام قضایی در پیشگیری از این جرائم و ناهنجاری‌های اجتماعی بیشتر می‌شود.^۲ هر رفتاری که از نظر قانونگذار ممنوع بوده و یا آن رفتار جرم باشد مانند جرائم اقتصادی، اسناد مالکیت و اوراق قرضه، جرائم بدهکاران عمده، تقلبات مرتبط با یارانه و فرار مالیاتی، پولشویی در صورت ارتکاب آن عمل با پاسخ نظام عدالت کیفری مواجه می‌شود که معمولاً پاسخ‌های عدالت کیفری سرکوبگر و خشن است جرم انگاری رفتاری نه تنها برای فرد هزینه‌های دارد که بعد از ارتکاب محتمل شود دستگاه عدالت کیفری نیز هزینه‌های در بر دارد.^۳

یکی دیگر از هزینه‌های دستگاه عدالت کیفری هزینه‌های ناشی از اجرای سیاست حبس گرایانه قانونگذار است، چرا که قانونگذار در برخورد با اکثر جرائم مندرج در متون جزایی از سیاست حبس گرا حداکثر استفاده را نموده است سیاستی که موجب فرو پاشی خانواده، ایجاد مشکلات مالی برای خانواده زندانیان، خلاء تربیتی در فرزندان آنها و بسیاری از مشکلات و معضلات اجتماعی دیگر شده است حال اگر بر مشکلات فوق مشکل کمبود زندان‌ها و امکانات رفاهی آن و همچنین هزینه‌هایی که دولت سالانه برای هر فرد زندانی در نظر بگیرد را بیفزاییم، قطعاً به هزینه‌های سرسام آور جرم انگاری افراطی پی خواهیم برد.^۴

۴- کاهش تولید و رشد سرمایه گذاری داخلی و خارجی

^۱ جعفری، مجتبی، جرمانگاری در حقوق فعالیت‌های اقتصادی. نشریه علمی- پژوهشی فقه و حقوق اسلامی، ۱۰۷، ۱۳۹۵

^۲ شجاعی نصرآبادی، محمد، تحلیل مبانی اصل استثنایی بودن جرم انگاری، پایان نامه دوره کارشناسی ارشد رشته حقوق جزا و جرم

شناسی دانشگاه قم، ۱۰۹، ۱۳۸۹

^۳ خلیان، م. بررسی زمینه‌های جرم زدایی در حقوق کیفری ایران. دانشکده علوم اجتماعی، دانشگاه امام خمینی، ۱۱۲، ۱۳۹۵

^۴ نجفی ابرند آبادی، ع. ۳۶، ۱۳۸۱

در بررسی قانون مجازات اخلاالگران در نظام اقتصادی ملاحظه می‌شود که سیاستگذاری مقنن بیشتر بر پایه تدابیر قهرآمیز و سرکوبگر کیفری یا به تعبیر دیگر، همان مجازات‌های معروف حقوق جزا استوار است و نباید از نظر دور داشت که صرف وضع قوانین و مقررات کیفری در قانون جزا دارای جنبه پیشگیرانه است. به بیان دیگر قانونگذار قوانین کیفری را به منظور ارعاب و در نتیجه پیشگیری از ارتکاب جرائم توسط افراد جامعه وضع می‌کند. بدین سان باید گفت جهت جلوگیری از وقوع تعداد زیادی از جرائم اقتصادی، نیاز عمده‌ای به اتخاذ تدابیر و وضع قوانین شایسته داریم.

از جمله مسایلی که می‌تواند در پیشگیری از این‌گونه جرائم موثر باشد، می‌توان به منع زمامداران، دولتمردان و صاحب‌منصبان حکومتی از هر نوع تجارت و بازرگانی یا دخالت در امور تولیدی و خدماتی است. زیرا این‌گونه افراد به دلیل نفوذ در جامعه جهت حفظ منافع یا به دست آوردن ثروت بی‌رویه ممکن است در ایجاد اختلال در نظام اقتصادی کشور نقش داشته باشند.

نتیجه‌گیری

امروزه سیاست‌گذاران نظام عدالت کیفری به این نتیجه رسیده‌اند که طراحی و اجرای سیاست جنایی کارآمد جز از طریق محاسبه همه ابعاد و زوایای آن امکان پذیر نیست. به ویژه در کشورهای توسعه یافته یا در حال توسعه به منظور ارتقای توسعه اقتصادی، تمامی برنامه‌ها و سیاست‌ها، اعم از کیفری و پیشگیری ارزیابی می‌شوند. تا برنامه‌های اقتصادی تعارضی پیدا نکند حتی در برخی از کشورها مانند آمریکا به منظور ارزیابی هزینه-فایده‌ای برنامه‌های پیشگیری، نهادی مستقل با عنوان مؤسسه تحلیل هزینه‌ها فایده‌ای ایجاد شده است.

از مفاد قوانین حقوقی فوق‌الذکر می‌توان استنباط کرد که در حال حاضر برخی از مفاسد اقتصادی فعلی مانند استفاده از رانت اطلاعاتی و پولشویی و مواردی از این دست طبق قوانین مجازات موجود قابل پیگرد قانونی نیست. با توجه به اصل حقوقی «قانونی بودن جرم و مجازات» این دستگاه قضایی را در برخورد با مفسدان اقتصادی محدود می‌کند. اگرچه ماده ۴۶ (بند ج) و ماده ۱۰۸ (بند ب) قانون مجازات اسلامی جدید (مصوب ۱۳۹۲) دقیقاً به «جرایم اقتصادی» اشاره می‌کنند، اما مانند بعضی دیگر از اصطلاحات با منشأ جرم‌شناسی، هنوز تعریف قانونی ندارد. بنابراین، به نظر می‌رسد که قوه مقننه باید در اسرع وقت مطابق با الزامات روز، قوانین کیفری مجازات را برای مقابله با مفسدان اقتصادی در موارد خلأهای قانونی تصویب کند.

لازم به ذکر است که جرم اقتصادی جرمی نیست که دارای خصوصیات اقتصادی باشد، بلکه جرمی است که عوارض و پیامدهای اقتصادی نامطلوبی داشته باشد و بدون شک برقراری و حفظ نظم اقتصادی به مبارزه با

اخلالگران اقتصادی و مجرمان اقتصادی بستگی دارد. مبارزه با جرائم اقتصادی، هم موجب تقویت نظم اقتصادی می‌شود و هم از اثرات مضر اختلال در اقتصاد کشور جلوگیری می‌کند.

چرا که فساد و مبارزه با آن امروزه در بسیاری از کشورهای مختلف جهان به عنوان یک مسئله اساسی مورد نظر است. مهم ترین علل فساد اقتصادی در بخش عمومی به تصدی‌های دولت در اقتصاد مربوط می‌شود و شامل محدودیت‌های تجاری، یارانه‌های صنعتی، کنترل قیمت‌ها، نرخ‌های چندگانه ارزی، دستمزدهای پایین در خدمات دولتی، تجاری و ذخایر منابع طبیعی مانند نفت است. فساد اقتصادی سبب کاهش سرمایه گذاری و کندی رشد اقتصادی و در نهایت باعث عدم تحقق اهداف توسعه اقتصادی در کشور می‌شود درآمدهای مالیاتی کاهش می‌یابد و کیفیت زیرساخت‌های اقتصادی و خدمات عمومی تنزل پیدا می‌کند. اساسی ترین سیاست‌های مبارزه با فساد اقتصادی و اصلاحات اقتصادی شامل ایجاد نهادهایی بدین منظور، افزایش دستمزدهای بخش عمومی، کاهش اندازه دولت در اقتصاد، حسابرسی مالی دقیق، استقلال رسانه‌های ارتباط جمعی، استقلال دستگاه قضایی، مشارکت شهروندان، تمرکز زدایی و اصلاح فرهنگ جامعه است که می‌توان در اقتصاد کشور پویایی ایجاد نمایند و در نهایت باعث رشد و شکوفایی در اقتصاد ملی شود.

منابع

آشوری، محمد؛ میرزایی، اسدالله؛ ۱۳۹۲. حقوق کیفری و توسعه اقتصادی- صنعتی. حقوق و سیاست، شماره ۲۰، ۶۹.

بابایی، محمدعلی، انصاری، اسماعیل، ۱۳۹۴-۱۳۹۱. تحلیل هزینه های جرم، مجله نامه مفید، ص ۸۲.

بادینی، حسن، عباسی، سمیه، ۱۳۹۷. بررسی کارایی مسئولیت محض از دیدگاه تحلیل اقتصادی حقوق. دو فصل نامه علمی حقوق تطبیقی- علمی، پژوهشی، شماره ۱، ص ۱۰۴.

بیابانی، غلامحسین، ۱۳۹۱. جرایم اقتصادی، جرمی آمیخته با فساد، شماره ۲۰، ص ۷۸.

جعفری، مجتبی، جرمانگاری در حقوق فعالیتهای اقتصادی. نشریه علمی- پژوهشی فقه و حقوق اسلامی، ۱۰۷، ۱۳۹۵

جعفری، مجتبی، مطالعه تطبیقی جرایم بورس اوراق بهادار در حقوق جزای ایران و فرانسه. پایاننامه کارشناسی ارشد حقوق جزا و جرمشناسی دانشگاه امام صادق (ع)، ۱۸۶، ۱۳۸۶

- حسینی نژاد، سید مرتضی، ۱۳۸۴. بررسی علل اقتصادی جرم در ایران با استفاده از یک مدل داده های تلفیقی مورد سرقت. مجله برنامه و بودجه، سال ۱۰، شماره ۶، ۸۲
- خلیلان، م. بررسی زمینه های جرم زدایی در حقوق کیفری ایران. دانشکده علوم اجتماعی، دانشگاه امام خمینی، ۱۱۲، ۱۳۹۵
- خلیلیان، محمد جمال، شاخصهای توسعه اقتصادی از دیدگاه اسلام، انتشارات موسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی (ره)، ۳۰۸، ۱۳۸۴
- دادخدایی، لیدا، مفهوم جرم اقتصادی و تحولات آن، فصل نامه تعالی حقوق، سال دوم، شماره ۶۰، ۸۹، ص ۴۵.
- دوانگی، محمد (۱۳۹۵). فصل نامه علمی، پژوهش پژوهش های رشد توسعه اقتصادی، شماره بیست و سوم، ص ۱۳۲.
- رمضانی، محمد تقی، حمایت کیفری حقوق مصرف کننده با مطالعه تطبیقی آن با حقوق جای فرانسه. پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه امام صادق، دانشکده معارف اسلامی و حقوق، گروه حقوق، جزا و جرم شناسی، ۲۲، ۱۳۷۹
- شجاعی نصرآبادی، محمد، تحلیل مبانی اصل استثنایی بودن جرم انگاری، پایان نامه دوره کارشناسی ارشد رشته حقوق جزا و جرم شناسی دانشگاه قم، ۱۰۹، ۱۳۸۹
- شمس ناتری، محمدابراهیم؛ جاهد، محمدعلی، ۱۳۸۷. ۱۸.
- شمس ناتری، محمدابراهیم؛ جاهد، محمدعلی، ۱۳۸۷. عوامل و نتایج تورم کیفری و راهکارهای مقابله با آن. فقه و حقوق، ۱۱.
- عباس زادگان، ۱۳۸۳، جرایم اقتصادی در مبارزه با مطبوعات (نقش رسانه ها)، ص ۱۳۸.
- عشماوی، محمد، سعدالدین، ۱۳۸۶. مروری بر جرایم اقتصادی کشورهای عربی، انتشارات کارآگاه، ص ۱۷.
- غلامی، ح. ۱۳۹۱. اصل حداقل بودن حقوق جزا. فصلنامه حقوق کیفری، ص ۵۶.
- فرهنگی، علی اکبر، ۱۳۹۵. ارتباط توسعه در جهان سوم، نشر رسا، ص ۲۶.
- قناد، فاطمه؛ اکبری، مسعود، امنیتگرایی سیاست جنایی، پژوهش حقوق کیفری، ۱۹، ۱۳۹۶
- کوشا، جعفر، ۱۳۹۶، سیاست جنایی در جرایم اقتصادی، مجله دانش حقوق و ماهیت، ص ۵.

گیدنز، آنتونی، دورکم، ۱۳۸۸. (یوسف. اباذری، مترجم) انتشارات خوارزمی، چاپ دوم، ۲۲.

نجفی ابرندآبادی، علی حسین، تقریرات درس جرم شناسی، درآمدی بر جرم شناسی بزهکاری اقتصادی و حقوق کیفری اقتصادی، نشر نوین برتر، ص ۲۶.

نورزاد، مجتبی. جرایم اقتصادی در حقوق کیفری ایران (جلد چاپ اول). تهران: انتشارات جنگل، ۱۳۸۹

نورزاد، مجتبی، ۱۳۸۹، جرایم اقتصادی در حقوق کیفری ایران، نشر جنگل، ص ۴۵.

نورزاد، مجتبی، جرایم اقتصادی در حقوق کیفری ایران، چاپ اول، سال ۱۳۸۹، نشر جنگل، ص ۲۵۱.

Jarborg, N. Criminalization Last Resort (ultimaratio). (*Ohio State Journal of Criminal Law* ,PP.521-534(2004).

Kumar, S. Crime and Economic Growth: Evidence from India. MPRA , 48794, (2013).

Lazerges ,C. An Introduction to Criminal Policy. *Tehran: Mizan Publisher. (in Persian)*, 254. (2003).

Sandler, T. a. (2008). Economic Consequences of Terrorism in Developed and Developing Countries: an Overview, in P. Terrorism, economic development and political openness. Cambridge Keefer and N. Layza (Eds.) ,. Cambridge University Press.